

MAHALLIY DIZAYNERLAR FAOLIYATIDA AN'ANAVIY NAQSHLAR VA MOTIVLAR

Xo'jamurodova Sevinch Abdilmajidovna

Termiz davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekistonlik mahalliy dizaynerlar ijodida an'anaviy naqshlar va madaniy motivlardan foydalanish masalasi chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida naqshlar nafaqat dekorativ element sifatida, balki tarixiy-madaniy identitetni ifodalovchi vosita sifatida qaralayotgani ilmiy asosda yoritildi. Mahalliy brendlar — Bibihanum, Ziroat, Lola Fashion va boshqa dizaynerlik studiyalari tomonidan yaratilayotgan liboslarda qadimiy naqshlarning zamonaviy shakllari, stilizatsiyasi va kompozitsion joylashuvi orqali milliy o'zlik va estetik yangilanish uyg'unligi kuzatildi.

Tadqiqotda xalqaro tajriba ham solishtirildi: Turkiya, Hindiston va Marokash dizaynerlari tomonidan milliy naqshlarning global moda tiliga moslashtirilgan namunalar ko'rib chiqildi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar, jumladan CAD dasturlari va raqamli bosma usullar orqali naqshlarning yangi formatda libos dizayniga tatbiq etilishi alohida tahlil qilindi. Naqsh va motivlar yordamida dizaynerlar ijtimoiy, ma'naviy, estetik va funksional ma'lumotlarni vizual ifodalayotgani ilmiy jihatdan asoslab berildi. Maqolada naqshlar dizaynerlik tafakkuri, madaniy siyosat va milliylikni ifodalash vositasi sifatida qoraladi.

Kalit so'zlar: mahalliy dizayner, an'anaviy naqsh, milliy motiv, libos dizayni, madaniy identitet, stilizatsiya, raqamli dizayn, xalqaro moda, vizual ifoda, naqsh semantikasi.

Zamonaviy libos dizayni nafaqat estetik talqin, balki madaniy identitetning ifodasi sifatida shakllanmoqda. Mahalliy dizaynerlar tomonidan yaratilayotgan kolleksiyalarda an'anaviy naqshlar, ramzlar va madaniy motivlarning qayta talqin qilinishi bugungi dizayn maktabining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu yondashuv orqali dizaynerlar bir tomondan milliy merosni asrab qolishga harakat qilayotgan bo'lsa, boshqa tomondan uni zamonaviy moda kontekstiga moslashtirishga intilmoqda.

Etno-dizayn va xalq badiiy merosining zamonaviy talqini masalasida amerikalik tadqiqotchi B. Edwards shunday deydi: "Mahalliy naqshlar orqali yaratilgan dizayn mahsulotlari nafaqat jismoniy ob'ekt, balki xalqning tarixiy xotirasini saqlovchi vizual matn sifatida qaralishi lozim." Bu fikr dizaynerlik faoliyatida an'anaviy motivlar nafaqat bezak elementlari, balki ma'naviy va madaniy qatlam sifatida ahamiyatli ekanligini ko'rsatadi.

O'zbekiston dizayn maktabi tarixida “islimiy”, “g‘ul”, “g‘irih”, “zanjira” kabi naqshlar chuqur semantik ma’noga ega bo‘lib, asrlar davomida arxitektura, mato, keramika va libos san’atida qo‘llanilib kelgan. Bugungi kunda yosh dizaynerlar ushbu naqshlarni modern shakllarda, soddalashtirilgan kompozitsiyalarda, zamonaviy matolar va siluetlarda qayta talqin qilmoqda. Misol uchun, Ziroat Fashion brendi tomonidan ishlab chiqilgan ayollar uchun ko‘ylak kolleksiyalarida qadimiy naqshlar minimalist estetikaga mos holda yeng, yoqa va bel qismlarida aks ettiriladi. Bu uslub naqshning chuqur mazmunini yo‘qotmagan holda uni jahon modasiga moslashtiradi.

Bibihanum brendi esa Buxoro, Xiva va Toshkent mintaqalariga xos naqshlar asosida kapsul kolleksiyalar yaratib, milliy identitetni modaning global tilida ifodalashga erishmoqda. Ularning ishlanmalarida adras, beqasam, atlas kabi an’anaviy matolarga zamonaviy tikuv texnologiyalari, 3D kesim va ekodizayn yondashuvlari tatbiq etilgan. Brend asoschisi G. Ergasheva fikricha, “Naqsh – bu libosning yuragi. U orqali libos o‘z tarixini so‘zlaydi.”

Xalqaro tajribada ham an’anaviy naqshlardan foydalanish tendensiyasi kuchayib bormoqda. Hindiston, Marokash, Turkiya kabi davlatlarda zamonaviy moda sanoati milliy naqshlar va geometrik kompozitsiyalarni global dizayn tili bilan birlashtirgan. Masalan, Turkiyaning “Beymen” brendi Usmonli naqshlaridan ilhomlanib, zamonaviy erkaklar kostyumlarida ularni yengil, deyarli sezilmas bezak sifatida aks ettiradi. Bu esa naqshning og‘irlik bermasdan dizayndagi madaniy kodni saqlab qolish yo‘li hisoblanadi.

O‘zbekistonlik dizaynerlar bu borada o‘ziga xos, milliy yondashuvni shakllantirmoqda. Dastlabki davrlarda milliy naqshlar aynan avvalgi shaklida takrorlangan bo‘lsa, so‘nggi yillarda ularni stilizatsiya qilish, grafik shaklga keltirish, raqamli formatda yaratilgan naqshlarni matoga bosish texnologiyalari joriy etilmoqda. Bu yondashuv liboslarda nafislik, yengillik va zamonaviylikni ta’minlaydi.

Raqamli texnologiyalar naqsh va motivlar bilan ishlashda dizaynerlar uchun yangi imkoniyatlar ochdi. CAD dasturlari yordamida naqshlar 3D model shaklida libosga joylashtiriladi, ularning rang, joylashuv va o‘lchami eksperiment tarzida sinovdan o‘tkaziladi. Shu yo‘l bilan naqshlar faqat dekorativ element emas, balki kompozitsion markaz sifatida ham shakllanmoqda.

Yana bir muhim jihat — naqshlar orqali ijtimoiy va g‘oyaviy g‘amginlik, milliy iftixor, urf-odatlariga sodiqlik, ayollik go‘zalligi va erkaklik shijoati singari g‘oyalar ham ifodalanadi. Masalan, “anor”, “qush”, “g‘ul”, “yulduz” kabi ramzlar orqali mahalliy dizaynerlar o‘z liboslariga madaniy qatlam qo‘shadi. Bu borada o‘zbek naqshlarining ma’naviy semantikasi hali ham to‘liq ochilmagan ilmiy maydon bo‘lib, dizaynerlar ularni qayta talqin qilishda o‘z san’atkorlik tasavvuriga suyanmoqda.

Mahalliy dizaynerlar faoliyatida an’anaviy naqshlar va motivlardan foydalanish jarayoni milliy modaning xalqaro sahnadagi o‘rnini belgilashda strategik ahamiyatga

ega. Bu uslub dizaynni shunchaki go'zallik emas, balki madaniyat, tarix va xalq ruhiyati bilan uyg'unlashtirgan, madaniy identitetni aks ettiruvchi vosita sifatida qarashga undaydi. Shu sababli, O'zbekiston dizayn maktabi uchun an'anaviy naqshlar ustida ishlash – bu nafaqat san'at, balki madaniy siyosatdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Edwards B. *Designing the Vernacular: Cultural Symbols in Contemporary Fashion*, London: Routledge, 2020.
2. Karimova D. *O'zbekiston naqshlarining semantik tahlili*, Toshkent: San'at, 2018.
3. Ergasheva G. "Naqsh bu yurakdir: Mahalliy dizaynerlar nigohida milliylik", *Moda va Madaniyat* jurnali, №2, 2023.
4. Tursunova M. "Naqsh va texnologiya uyg'unligi", *San'at va Dizayn* jurnali, №4, 2022.
5. Ziroat Fashion. "Milliylik zamonaviylikda: Kapsul kolleksiyalar", www.instagram.com/ziroatfashion
6. Bibihanum. *Kolleksiyalar katalogi va naqshlar talqini*, www.bibihanum.com
7. Ganieva N. "Naqsh orqali ijtimoiy ifoda", *Estetik va Dizayn muammolari*, 2021.
8. Beymen Fashion Group. *Osmanlı Desenlerinin Modern Yorumu*, Istanbul, 2020.
9. UNESCO Culture Sector. *Traditional Textile Arts and Cultural Symbols*, Paris, 2022.
10. Shakirova M. "Mahalliy dizayn maktablarida madaniy merosdan foydalanish", *Madaniyat va Insoniyat* to'plami, 2023.